

УДК 331.556.4

Ушенко Наталя Валентинівна

*доктор економічних наук, професор кафедри економіки
Національний авіаційний університет*

Ушенко Наталья Валентиновна

*доктор экономических наук, профессор кафедры экономики
Национальный авиационный университет*

Ushenko Natalya

*Doctor of Economics, Professor of the Department of Economics
National Aviation University*

Покормяк Алла Сергіївна

*магістрант
Національного авіаційного університету*

Покормяк Алла Сергеевна

*магистрант
Национального авиационного университета*

Pokormiak Alla

*Master of the
National Aviation University*

МІЖНАРОДНА МІГРАЦІЯ РОБОЧОЇ СИЛИ: ПРИЧИННО-НАСЛІДКОВИЙ АНАЛІЗ

МЕЖДУНАРОДНАЯ МИГРАЦИЯ РАБОЧЕЙ СИЛЫ: ПРИЧИННО-СЛЕДСТВЕННЫЙ АНАЛИЗ

INTERNATIONAL MIGRATION OF WORKING FORCE: CURRENT RESEARCH ANALYSIS

Анотація. В статті розкрито сутність та економічну природу міжнародної міграції робочої сили та її причини в сучасних умовах. Проаналізовано динаміку міграційних потоків робочої сили та фактори впливу на неї. Встановлено причинно-наслідкові зв'язки цього динамічного процесу у взаємозв'язку з міграційною політикою країн світу. Розглянуто міграційні процеси у контексті участі України в європейському та світовому міграційному обміні як один із важливих чинників формування національної міграційної політики держави, приведення її у відповідність до європейських практик з урахуванням демографічної ситуації та істотних змін у системі міжнародних відносин, що зумовлені глобалізацією.

Ключові слова: міжнародна міграція, міграційна політика, країна-донор, країна-реципієнт, робоча сила.

Аннотация. В статье раскрыто сущность и экономическую природу международной миграции рабочей силы и ее причины в современных условиях. Проанализирована динамика миграционных потоков рабочей силы и факторы влияния на нее. Установлено причинно-следственные связи этого динамического процесса во взаимосвязи с миграционной политикой стран мира. Рассмотрены миграционные процессы в контексте участия Украины в европейском и мировом миграционном обмене как один из важных факторов формирования национальной миграционной политики государства, приведение ее в соответствие с европейскими практиками с учетом демографической ситуации и существенных изменений в системе международных отношений, обусловленных глобализацией.

Ключевые слова: международная миграция, миграционная политика, страна-донор, страна-реципиент, рабочая сила.

Summary. The article describes the essence and economic nature of international labor migration and its causes in modern conditions. The dynamics of migration flows of the labor force and factors influencing it are analyzed. The cause-effect relationships of this dynamic process in relation to the migration policy of the countries of the world are established. Migration processes

es are considered in the context of Ukraine's participation in European and world migration as one of the important factors in the formation of the national migration policy of the state, bringing it in line with European practices, taking into account the demographic situation and significant changes in the system of international relations that are caused by globalization.

Key words: *international migration, migration policy, donor country, country – recipient, labor force.*

Постановка проблеми. Поглиблення глобалізаційних умов вплинули на тенденції міграційного обміну робочої сили. Трудова міграція, виступаючи базовою рушійною силою міграційних мотивів, також паралельно стає домінантою соціально-економічних змін та має глобальний характер впливу, формуючи при цьому як позитивні, так і негативні наслідки для різних країн світу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню питань, пов'язаних з міжнародною міграцією робочої сили, присвячені роботи вітчизняних та зарубіжних вчених Г. Биффль, О. А. Грішнєвої, Е. М. Лібанової, О. А. Малиновської, Н. Г. Мамонтової, В. І. Мойсей, В. О. Костенко, І. І. Кукурудза, О. Р. Овчинникова, Т. П. Петрової, О. У. Хомри.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Моніторинг та аналіз процесів, що відбуваються у світі є базовою основою у оцінюванні та прогнозуванні перспектив розвитку кожної країни в контексті всеосяжної інтернаціоналізації та розширення міжнародних відносин між усіма суб'єктами світового господарства. Для збалансованого розвитку національних економік у системі світового господарства першочергово доцільно визначити детермінантні принципи стратегії та механізми, за допомогою яких її можна ефективно реалізувати та пристосувати до турбулентних умов сьогодення. Це вказує на потребу моніторингу міжнародної міграції в частині причинно-наслідкового аналізу.

Мета статті. Головною метою цієї статті є здійснення аналізу характерних рис міжнародної міграції робочої сили в сучасних умовах глобалізації та поглиблення інтеграційних процесів.

Виклад основного матеріалу. В усі епохи розвитку людства трудові ресурси відносилися до особливо рухливих, здатних швидко змінювати місце перебування. Причинами цього могли слугувати як добровільні заходи — бажання жити краще, заробляти більше та мати кар'єрний ріст, або ж вимушені — воєнні заходи в країні перебування, етнічні конфлікти, стихійні лиха.

Міграція робочої сили є базовим інструментом розвитку відносин між країнами світу та відповідно їхніми народами. Міграція робочої сили — добровільне або примусове переміщення працездатного населення за межі країни свого проживання з метою кращого життя або пошуку порятунку в інших куточках світу.

У Конвенції Міжнародної організації праці № 97 та № 143 «працюючий мігрант» визначається як особа, яка мігрує чи мігрувала з однієї країни в іншу з метою отримання роботи [1].

Міжнародна міграція робочої сили відноситься до форм сучасних міжнародних процесів, що пов'язані з потоками факторів виробництва, оскільки робоча сила виражається як основний чинник для безперервної діяльності суб'єкта господарювання, несучи в собі сукупність знань, навичок та умінь, які застосовує у формі трудової компоненти людського капіталу. Тому людський капітал в пошуках кращого місця своєї реалізації та винагородження здійснює міграцію в інші географічні райони.

Основними факторами, що мають здатність впливати на стан міграційних потоків виділяють економічні та неекономічні. До економічних факторів відносяться краща заробітна плата, можливість кар'єрного зростання, ефективне використання своїх знань, матеріальне заохочення хорошої роботи. Безпосереднім прямим чинником, що впливає на спрямованість руху робочої сили, є нерівномірний економічний розвиток країн світу, що і визначає найбільш характерний шлях її переміщення з менш розвинутих країн в більш розвинуті країни світу. Причинами економічного характеру, що спонукають до міграції також є кон'юнктурне становище на національному ринку робочої сили, що може характеризуватися високим рівнем безробіття, розбалансованістю між попитом та пропозицією на робочу силу, перевантаження на одне робоче місце, що створює напруженість у суспільстві, відсутність попиту на певні професії, які є затребуваними за кордоном. До неекономічної групи мотивів відносяться політико — правові, релігійні, етнічні (з'єднання сімей і переїзд на історичну батьківщину), екологічні, освітньо-культурні, психологічні чинники. При цьому слід констатувати, що у більшості випадків основною причиною міграції трудових ресурсів є саме економічний чинник.

Аналізуючи фактори, що підштовхують до переміщення необхідно розмежовувати достатні та необхідні умови її здійснення. Фактори економічного характеру є фундаментом необхідних умов, проте самі по собі вони не в змозі створювати достатні умови міграції робочої сили. Головне місце у міграційних намірах людини належить саме економічним факторам, що діють у взаємозв'язку й взаємозалежності з іншими чинниками.

З вищевикладеного очевидно, що міграція робочої сили має перспективу економічного характеру, але при цьому потрібно враховувати аспект демографічного розвитку суспільства, який виражається в кількості населення, в структурі статі та віку, і безпосередньо впливає на розміри міграційних потоків. Для країн, які мають високі демографічні

показники, міграція може мати і позитивні наслідки, оскільки зменшується стан напруженості у суспільстві та на ринку праці. Натомість є країни, які потерпають від проблем демографічного розвитку, зокрема старіння нації, високий ризик смертності та низька народжуваність, тому міграція для таких країн є припливом нової робочої сили або ж впливом власних інтелектуальних ресурсів. У більшості випадках такі країни є постачальниками трудових ресурсів на міжнародну арену більш розвинутих економічно країн. Відповідно наслідки недостатнього аналізу демографічного стану можуть мати негативні наслідки різного роду характеру: політичні, економічні, соціальні, культурні.

За даними Євростату станом на 2015 р. було зареєстровано майже 40% офіційних мігрантів, які прибули до європейських країн у пошуках роботи. Решта, які звертаються з проханням про притулок, приїхали з метою возз'єднання родини, згодом теж опиняються на ринку праці. Не кажучи вже про як мінімум 5 млн мігрантів нелегальних. Трудові міграції значно більше поширені серед жінок — вони становлять 253,7 тис. осіб, а чоловіки — 20,9 тис. осіб. Найбільша кількість мігрантів у 2015 р. була зосереджена в Росії (48,5%), Чеській Республіці (12,8%), Італії (13,4%), Польщі (7,4%), а також Португалії (3,0%) та Угорщині (2,4%) [2].

Найвагомішим чинником міграційних намірів є відсутність у країні, з якої мігрують, роботи або праці, яка забезпечить стабільний дохід, що гарантував би гідний рівень життя для власне працівників та їх родин.

Одним із факторів такої зорієнтованості потоків трудових мігрантів є також висока розвиненість в економічному плані цих країн та відсутність жорстких бар'єрів для працевлаштування.

Найпопулярнішими сферами діяльності українців за кордоном є промисловість, будівництво, сільське господарство (збирання врожаю), діяльність домашніх господарств (прибирання домівки, готування їжі, доглядання дітей та немічних людей похилого віку), сфера торгівлі та сервісу (готельний бізнес).

З даних табл. 1 бачимо, що протягом 25 років чисельність трудових мігрантів збільшилась.

Також для оцінки масштабів збільшення міграційного потоку загалом на рис. 1 наочно показано збільшення кількості трудових мігрантів у світі.

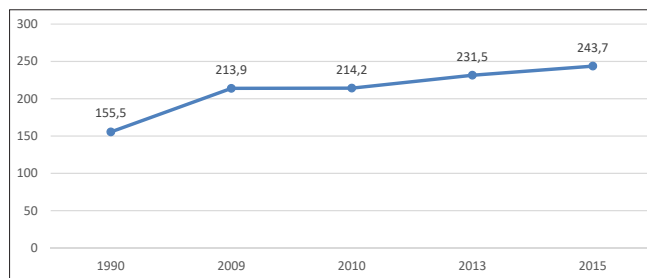

Рис. 1. Кількість міжнародних трудових мігрантів у світі, млн осіб

Джерело: складено авторами за даними Міжнародної організації праці [3]

За даними Євростату станом на 2016 рік, за кордоном перебуває понад 7 млн українських громадян. Основна кількість українських мігрантів зосереджена в країнах Європи та Америки: в Аргентині — 100 тис. осіб, Бразилії — 150 тис., Великобританії — 70 тис., Греції — 200 тис., Ізраїлі — 150 тис., Іспанії — 400 тис., Італії — понад 500 тис., Польщі — понад 500 тис., Франції — 40 тис., Чехії — 400 тис. осіб [2].

Потік трудової міграції у цьому напрямку обумовлений, перш за все, близькістю кордонів та певною лояльністю місцевих законів до працівників-емігрантів. Тому аналіз міграції робочої сили буде неповним без характеристики міграційної політики країн-імпортерів та України.

Багато країн світу схильні послаблювати міграційний режим у відношенні кваліфікованих кадрів (табл. 2).

Способи можуть бути різними: починаючи з відкриття тимчасового доступу на закриті ринки праці працівникам, які уклали трудовий договір, і, закінчуючи можливістю необмеженого в'їзду в країну для постійного перебування та пошуку роботи.

Виїзна міграція в Україні, яка активізувалася в останні роки, першочергово обумовлена суттєвим погіршенням рівня доходів населення, уповільненим соціально-економічним розвитком країни в умовах

Таблиця 1

Регіональний розподіл та динаміка кількості міжнародних трудових мігрантів у розрізі регіонів світу, млн осіб

Регіони світу	1990	2009	2010	2013	2015
Африка	16	19,3	29,2	18,6	20,6
Азія	50,9	61,3	82,6	70,8	75,1
Європа	49,4	69,8	58,7	72,4	76,1
Латинська Америка та Карибський басейн	7,1	7,5	4,1	8,5	9,2
Північна Америка	27,8	50,0	32,8	53,1	54,5
Океанія	4,4	6,0	1,6	7,9	8,1

Джерело: складено авторами за даними Міжнародної організації праці [3]

реформ, військово-політичної ситуацією на сході країни.

Вітчизняна політика щодо в'їзної міграції має орієнтуватися на здійснення таких заходів, які б дозволили проведення селективної міграційної політики для забезпечення рівня зростання чисельності населення.

На думку В. О. Костенко, інституційно оформлена і забезпечена трудовими, фінансовими й іншими ресурсами політика з прийому, інтеграції й натуралізації мігрантів повинна включати економічну, соціальну, політичну й культурну складові. Політика в сфері імміграції має бути заснована на розумінні необхідності залучення нашої країни до міжнародного ринку праці. Ця політика повинна бути націлена на створення методів залучення й використання іноземної робочої сили з урахуванням держав її походження, кваліфікаційної підготовки та інших складових [5, с. 111]. Також вчений відзначає, що важливою умовою диверсифікації легітимних каналів міграції

робочої сили повинні бути підготовка та укладання багатосторонніх угод щодо міжнародного трудового співробітництва з основними країнами, що є міграційними партнерами України. Стратегічний підхід до керування процесами імміграції повинен припускати активне вживання заходів, спрямованих на протидію поширенню нелегальної міграції й кримінальних практик в області переміщення людей [5, с. 112].

За дослідженням В. І. Мойсей, трудова міграція може як позитивно впливати на економічний розвиток країни, так і негативно. Негативними наслідками міграції робочої сили є: зменшення чисельності населення, втрата висококваліфікованої робочої сили, внаслідок цього і трудових ресурсів, які у змозі створювати національний ВВП, зменшення державного бюджету (оскільки кількість працівників, що сплачуватимуть податки скорочується), старіння нації. До позитивних сторін трудової міграції вчений відносить: зниження напруги на робочі місця на ринку праці, покращення рівня життя сімей мігрантів,

Таблиця 2

Пріоритети і стратегії політики регулювання міжнародної міграції у відношенні інтелектуальної робочої сили

Країни	Політичні умови	Стратегія	Питання, що потребують уваги
Канада	Міграція як елемент загальної стратегії розвитку для фахівців з певним рівнем кваліфікації.	Міграція, що компенсує дефіцитні спеціальності. Відбір кваліфікованих іммігрантів, що мають дружину (чоловіка) для постійного проживання на території країни.	Допомога іноземним студентам. Перенавчання прибулих без запрошення на роботу
США	Захист місцевих працівників при розгляді заявок роботодавців на наймання іноземного працівника.	Запобігання міграції людей з низьким рівнем кваліфікації і обмеження імміграції в цілому. Квоти для найбільш кваліфікованих категорій. Обов'язкова наявність запрошення роботу.	Невелика допомога іноземним студентам. Величезна кількість заявників за діючими програмами, велика черга. Повернення до видачі тимчасових віз.
Німеччина	Дозвіл на в'їзд висококваліфікованим кадрам при обмеженні імміграції людей з низьким рівнем кваліфікації.	Суперництво з іншими країнами за висококваліфікований персонал. Постійне проживання для іноземців з високим рівнем кваліфікації та заробітної плати. Жорсткі обмеження для решти категорій	Обмеження імміграції. Можливість зміни статусу перебування для студентів.
Великобританія	Максимально вільне переселення	Дозвіл на в'їзд висококваліфікованим кадрам при обмеженні міграції людей з низьким рівнем кваліфікації. Рейтингова система розгляду заяв на в'їзд відсутність квотування.	Перелік дефіцитних спеціальностей, що вимагають високої кваліфікації. Можливість в'їзду іноземних студентів «дефіцитних» спеціальностей.
Японія	Прийом висококваліфікованих кадрів при обмеженні імміграції людей з низьким рівнем кваліфікації.	Жорстке розмежування спеціальностей, що вимагають високий рівень кваліфікації.	Дозвіл іноземним студентам шукати роботу. Невисокий рівень міграції висококваліфікованих кадрів, незважаючи на відкритість
Франція	Захист місцевих працівників при розгляді заявок роботодавців на наймання іноземного працівника.	Збільшення «економічної міграції». Ретельне вивчення ринку праці і переліку професій.	Обмеження імміграції.

Джерело: складено авторами за даними [4, с. 64]

зростання рівня кваліфікації, кращий рівень заробітної плати та кар'єрний ріст, збільшення обсягів виробництва та ВВП у приймаючих країнах трудових мігрантів, зменшення кількості державних видатків (для країн-реципієнтів); ефективний розподіл робочої сили по стратегічним секторах економіки (для країни — реципієнта); експорт надлишкової робочої сили, що створює напруженість на вітчизняному ринку праці (для країни — донора); приплив валюти у країну внаслідок грошових переказів мігрантів (для країни — донора). В. І. Мойсей вважає, що при цьому для зменшення кількості мігрантів для країн-донорів необхідно розробити власну систему стимулювання працівників на батьківщині, підвищення рівня заробітної плати, оскільки саме незадовільний рівень сплачуваності є основною причиною міграції населення і здебільшого молоді; особливої уваги потребує така категорія трудових мігрантів як «відтік умів» (науковці, вчені та висококваліфікована робоча сила). Це напрямок в сучасних глобалізаційних та інтеграційних процесах набуває широких масштабів, оскільки в більшості країн для таких трудових ресурсів, людського капіталу немає достатнього рівня розвитку, гідної зарплати і внаслідок цього вони вимушені виїжджати за кордон, де їхній талант та навички оцінюються на високому рівні [6, с. 89].

І. І. Кукурудза, Т. І. Ромащенко справедливо наголошують, що для країн — реципієнтів особливий

акцент необхідно робити на зменшення нелегальної міграції, оскільки вона тягне за собою негативні наслідки: суспільна напруженість, тероризм, злочинність, створення конкуренції місцевому населенню [7, с. 46].

Висновки і пропозиції. Аналіз основних характерних рис міграції робочої сили приводить до переконаності: в історичній незворотності процесів міжнародної імміграції; у необхідності державних і громадських зусиль щодо інтеграції іммігрантів до європейського соціуму на засадах багатокультурності (рівноправності) та доцільності регулювання міжнародної імміграції. Для більш ефективного регулювання цих потоків необхідно проводити міждержавну міграційну політику. Така політика, на відміну від внутрішньої, повинна бути більш жорсткою та більш регламентованою, включати в себе систему спеціальних заходів, а також законодавчих актів та міжнародних угод по регулюванню міграційних потоків.

Сучасні міграційні процеси у контексті участі України в європейському та світовому міграційному обміні повинні розглядатись як один із важливих чинників формування національної міграційної політики держави, приведення її у відповідність до європейських практик з урахуванням демографічної ситуації та істотних змін у системі міжнародних відносин, що зумовлені глобалізацією.

Література

1. International Labour Organization [Electronic resource]. — Access mode: <http://www.ilo.org/global/lang-en/index.htm>.
2. The Eurostat [Electronic resource]. — Access mode: <http://ec.europa.eu/eurostat>
3. Міжнародна організація з міграції [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ilo.org.ua/my_page/Conventions.aspx.
4. Биффль Г. Миграция и ее роль в интеграции Западной Европы / Г. Биффль // Проблемы теории и практики управления. — 2010. — № 4. — С. 64–68.
5. Костенко В. О. Актуальні проблеми міграційної політики та підходи до їх вирішення на прикладі Європейського Союзу / В. О. Костенко // Актуальні проблеми політики. — 2015. — Вип. 54. — С. 106–114.
6. Мойсей В. І. Зовнішні ефекти міжнародної міграції трудових ресурсів / В. І. Мойсей // Технологический аудит и резервы производства. — 2015. — № 2(6). — С. 87–93.
7. Кукурудза І. І. Україна у світових процесах трудової міграції: монографія. / І. І. Кукурудза, Т. І. Ромащенко. — Черкаси: ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2012. — 252 с.